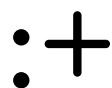

Od redakcji

Teatr i społeczeństwo

www.polishtheatrejournal.com

Od redakcji

Teatr i społeczeństwo

Drugi numer pisma „Polish Theatre Journal” zawiera siedemnaście tekstów, których zestawienie służy oddaniu wielowarstwowości relacji zachodzących pomiędzy teatrem i społeczeństwem. Wielowarstwowość ta dotyczy zarówno obszarów omawianych działań (a zatem pytania, gdzie kończy się teatr, a gdzie rozpoczynają praktyki z innych dziedzin, jak i pytania, ile teatru jest w praktykach społecznych), dyskursów mówienia o teatrze (a zatem pytania o prawomocność języków spoza zakresu przypisywanego analizie teatrologicznej i performatywnej), jak i translacji kulturowej (a zatem pytania, o ponadnarodową wartość polskiego doświadczenia teatralnego i jego potencjalny wkład we wpływowe teorie performatywne i społeczne). Z pewnością nie udało nam się przedstawić całościowego obrazu sieci omawianych relacji, wierzymy jednak, że nakreśliśmy jej granice oraz możliwie precyzyjnie nazwaliśmy punkty węzłowe, w których spotykają się poszczególne linie omawianych praktyk i służący tym omówieniom dyskurs.

Numer otwierają cztery teksty ułożone w dział „Performatywność demokracji”. Za pomocą analizy socjologicznej, performatycznej i kulturoznawczej autorzy tekstów starają się przeanalizować społeczne procesy wytwarzania demokracji za pomocą narzędzi natury performatywnej. Wierzymy, że analizy te stanowić mogą wartościowy wkład do teorii społecznych i teorii demokracji. Wyjątkowe miejsce w tym dziale zajmują omówienia dotyczące masowych protestów w wielu miastach Polski z 2014 roku, które przybrały kształt czytań performatywnych sztuki Rodriga Garcíi *Golgota Picnic*, po odwołaniu jej prezentacji na Malta Festival ze względu na naciski środowisk konserwatywnych i kościelnych. Oceniamy ten zryw jako jedno z najbardziej wyjątkowych wydarzeń na styku sztuki i społeczeństwa w czasie trwających w Europie wystąpień o podobnej naturze. Performatywność demokracji postrzegamy jako najszerzej zarysowany obszar relacji zachodzących pomiędzy teatrem a społeczeństwem.

Dział „Poszerzone pole teatru” zawiera pięć tekstów bliższych analizie praktyk artystycznych, lecz wykraczających poza działania natury teatralnej oraz ujmujących owe praktyki z perspektywy dyskursów niezakorzenionych w słownikach teatrologicznym i performatycznym – z perspektywy dyskursów kulturoznawczego, antropologicznego, ekonomicznego i pedagogicznego. Zależało nam na rozhermetyzowaniu pola teatru i ukazaniu – o ile to możliwe – rozmazanych granic praktyk artystycznych nastawionych na relacje pomiędzy sztuką i społeczeństwem.

W dziale tym podejmujemy wątek związków kultury z rozwojem społecznym, wytwarzaniem tożsamości i przestrzeni oraz kwestiami ciała i normy rozpatrywanymi z perspektywy napięcia pomiędzy tym, co prywatne i tym, co publiczne.

Trzeci zestaw tekstów prezentuje dokonania teatru społecznego w Polsce, choć analizowane przykłady wykraczają poza polski obszar kulturowy. Omawiamy tu i dyskutujemy kilka spośród najciekawszych przedsięwzięć artystycznych nastawionych na partycypację, upodmiotowienie i transformację rzeczywistości społecznej, które zrealizowane zostały w ostatnich latach. W efekcie otrzymujemy obraz sztuki wspólnoty, teatru wspólnoty, sztuki tworzonej ze społecznościami i praktyk performatywnych typu *non-fiction*, któremu towarzyszą rozważania na temat uczestnictwa i emancypacji oraz społecznej roli instytucji kultury. Dział ten zatytułowaliśmy „Teatr społeczny”. Jest to kategoria, którą pragniemy wprowadzić do dyskursu o teatrze, a która opisuje, wyraźnie zarysowującą się w ostatnich latach, tendencję zwrócenia się twórców i twórczyń teatralnych w stronę pracy ze społecznościami. Nie przypadkiem kategoria ta współbrzmi z terminem „teatr polityczny”. To właśnie z tego nurtu wywodzą się w dużej mierze artyści i artystki operujący dziś w obszarze teatru społecznego. Określenia „polityczny” i „społeczny” zakorzenione są w naukach społecznych w ten sposób, że pierwsze z nich odsyła do praktyk natury instytucjonalnej (na przykład lewicy lub prawicy politycznej odpowiadałyby partie polityczne nurtu lewicowego lub prawicowego), drugie zaś do praktyk z pola społecznego (i tak lewicy lub prawicy społecznej odpowiadałyby organizacje, grupy nieformalne i ruchy społeczne praktykujące oddziaływanie na rzeczywistość w domenie sub-politycznej). *Per analogiam* teatr polityczny realizuje się raczej jako nurt spektakli powstających w sieci instytucji artystycznych, teatr społeczny zaś realizuje się raczej jako nurt praktyk artystycznych wyrosłych na gruncie pozainstytucjonalnym i wykonywanych w bezpośrednim otoczeniu społecznym. Przy okazji budujemy continuum pomiędzy pierwszym numerem „Polish Theatre Journal” poświęconym w głównej mierze teatrowi politycznemu a drugim, prezentującym społeczną tendencję teatru, starając się przedstawić w miarę kompletny obraz polskiej sceny teatralnej minionej półtorej dekady.

Działy „Poszerzone pole teatru” oraz „Teatr społeczny” posiadają wspólną cechę. Szczególny nacisk położony został na instytucje kultury wykraczające poza produkcję artystyczną i starające się znaleźć formę działalności, która w sposób bezpośredni przyczyni się do podniesienia jakości życia społecznego oraz zwracające uwagę na rolę pozainstytucjonalnego obiegu kultury i obiegu teatralnego jako obszarów praktyk artystycznych, animacyjnych i pedagogicznych, w których wykształciły się narzędzia oddziaływania społecznego w duchu partycypacyjnym i upodmiotawiającym – o wysokim stopniu skuteczności jeśli chodzi o transformację otoczenia społecznego.

Odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób doświadczenia teatru społecznego, poszerzonego pola teatru oraz performatywności demokracji oddziałują na konstytucję widza zarówno przedsięwzięć w przestrzeni pozateatralnej, jak i w teatrze artystycznym poświęciliśmy dwa szkice zawarte w dziale „O doświadczeniu widza”. Dowodzą one zachodzenia zjawiska sprzężenia zwrotnego w obszarze teatru czy – szerzej – kultury artystycznej, ukazując współzależność doświadczeń teatralnych prowadzonych w ramach instytucji sztuki i poza nią. Wyjaśniają w ten sposób

– pośrednio – zmianę, jaka w minionych latach dokonała się w polskim teatrze. Polegała ona na przeorientowaniu się wielu spośród reżyserów i reżyserek na pracę ze społecznościami. Przygotowany przez nas numer „Polish Theatre Journal” jest wyrazem tej zmiany, którą – podobnie jak główny nurt krytyki teatralnej – rozumiemy jako fakt historycznoteatralny, z tą różnicą, że – w przeciwieństwie do głównego nurtu krytyki teatralnej – uważamy, że najskuteczniejsze i najbardziej wartościowe instrumenty społecznego oddziaływania teatru powstały w minionych latach poza polem teatru rozumianym jako przestrzeń profesjonalnej praktyki wysokoartystycznej. Mamy nadzieje, że prezentowane w tym numerze „Polish Theatre Journal” analizy praktyk wyrosłych na gruncie innych niż teatr dziedzin działalności twórczej, przemawiają na korzyść prawdziwości naszej oceny.

Istnieje jeszcze jedna warstwa refleksji na temat relacji pomiędzy teatrem a społeczeństwem, którą staraliśmy się opisać za pomocą zestawienia opublikowanych w tym numerze tekstów. Chodzi o genezę teatru społecznego w Polsce. Zgadza się z rozpoznaniem wpisującym aktualną odsłonę tej tendencji w szersze zjawisko teatru europejskiego, ze szczególnym uwzględnieniem obszaru niemieckojęzycznego. Uważamy jednak, że po pierwsze rozpoznania te bywają zbyt mechaniczne, stąd w dziale „Teatr społeczny” publikujemy krytyczną analizę praktyk niemieckiego teatru. Po drugie, uważamy, że nie dość uwagi poświęca się rodzimej tradycji artystycznej, ze szczególnym uwzględnieniem teatru Jerzego Grotowskiego. Teksty zamieszczone w dziale „Społeczny potencjał tradycji Jerzego Grotowskiego” stanowią mają przyczynę do uzupełnienia mapy praktyk, mających wpływ na wyłonienie się społecznej tendencji w teatrze minionych lat w Polsce, o te wyrosłe na gruncie włoskich i polskich kontynuatorów twórcy Teatru Laboratorium.

Skoro mowa o genezie teatru społecznego w Polsce, czas ujawnić braki, jakie dostrzegamy w prezentowanym numerze „Polish Theatre Journal”. Wynikają one przede wszystkim z niewystarczającej liczby badań poświęconym niektórym z podejmowanych przez nas zagadnień. Z pewnością brakuje analiz, innych od tradycji teatru Jerzego Grotowskiego, nurtów, mogących naświetlić genezę społecznej tendencji teatru w Polsce. Chodzi przede wszystkim o tradycję teatrów robotniczych, ale również niektóre z eksperymentów artystycznych wyrosłych na gruncie teatru niezależnego i sztuki alternatywnej lat 70. i 80. XX wieku. Drugi niewystarczająco zbadany obszar relacji pomiędzy teatrem a społeczeństwem wiąże się z analizą klasową. Renesans badań socjologicznych i refleksji nad stratyfikacją klasową w Polsce w minionych latach nie przyniósł jak dotąd wyczerpujących odpowiedzi na pytanie o klasowy wymiar teatru, w tym jego odsłony nastawionej na oddziaływanie społeczne. Ten brak stanowi największą lukę w prezentowanej przez nas sieci relacji pomiędzy teatrem i społeczeństwem.

Zapraszając czytelników i czytelniczki do lektury tekstów zawartych w drugim numerze pisma „Polish Theatre Journal”, żyjemy nadzieją, że udało nam się skomponować antologię artykułów – po pierwsze – prezentujących ważne przedsięwzięcia teatralne i teatralno-społeczne, przedsięwzięcia spoza dziedziny teatru wpisujące się w ambicję transformacji rzeczywistości w duchu partycypacji i upodmiotowienia oraz zdarzenia społeczne natury performatywnej konstruujące ramę ogólną dla wytworzenia polskiej wspólnoty; po drugie artykułów odzwierciedlających zakresy dyskursów, wspomagających trafne ujęcie problematyki relacji

między teatrem a społeczeństwem; po trzeciej zaś – artykułów, które mogą przyczynić się do rozwoju zarówno praktyk jak i dyskursów stawiających na żywą relację pomiędzy sztuką a społeczeństwem w warunkach polskich i wykraczających daleko poza polskie doświadczenie społeczne, kulturalne i artystyczne.

Serdecznie dziękujemy autorom tekstów: Agacie Adamieckiej-Sitek, Mateuszowi Chaberskiemu, Ewelinie Godlewskiej-Byliniak, Ewie Guderian-Czaplińskiej, Łucji Iwanczewskiej, Zofii Jabłońskiej, Joannie Jopek, Dariuszowi Kosińskiemu, Iwonie Kurz, Justynie Lipko-Koniecznej, Elżbiecie Matyni, Łukaszowi Maźnicy, Antoniemu Michnikowi, Dorocie Ogrodzkiej, Markowi Oramusowi, Romanowi Pawłowskiemu, Zofii Smolarskiej, Igorowi Stokfiszewskiemu, Janowi Strycharzowi, Annie Świętochowskiej, Barbarze Worek oraz uczestnikom rozmowy „Między spotkaniem a zmianą rzeczywistości, między uczestnictwem a emancypacją”, która odbyła się 28 listopada 2015 roku w Instytucie Teatralnym im. Zbigniewa Raszewskiego w Warszawie: Agacie Adamieckiej-Sitek, Elżbiecie Depcie, Agnieszce Jakimiak, Marcie Keil, Mikołajowi Lewickiemu, Tomaszowi Rakowskiemu, Agacie Siwiak, Igorowi Stokfiszewskiemu, Mirosławowi Wleklemu, Krzysztofowi Zarzeckiemu.